

комплекс завдань з 25 пунктів, спрямованих на розбудову семирічних шкіл у республіці, виділялися для цього необхідні кошти, розширювалася підготовка учителів для молодших і старших класів, збільшувалося видавництво навчальної літератури тощо. У постанові також давалося розпорядження НК освіти УСРР та місцевим органам влади довести охоплення дітей національних меншин віком 8–10 років рідномовним навчанням у 1931–1932 навчальному році до 100 відсотків. Наголошувалося на тому, що потрібно обов'язково посадити за парти всіх дівчаток цього віку, а також перевести переважну більшість всіх національних початкових шкіл, у тому числі і єврейських, на семирічний термін навчання та розширити мережу національних середніх шкіл [21, арк. 109, 177].

На виконання цієї постанови, у доповнення до існуючої мережі єврейських шкіл, впродовж 1931 – початку 1932 року в республіці було відкрито понад 180 нових єврейських шкіл та класів і загальна їх кількість становила більш як 1 тис. навчальних закладів (автономних шкіл і класів в українських і російських школах). Вони охоплювали рідномовним навчанням близько 50% дітей шкільного віку, а решта, по бажанню, могла навчатися в українських або російських школах [19, арк. 12; 22, арк. 31].

Порівняно зі школами інших національних меншин, без врахування російських, єврейська шкільна система освіти була найбільш численною в республіці. Наприклад, на 1931 р. в УСРР діяло 625 німецьких, 331 польська, 74 болгарські, 16 грецьких, 15 чеських, 10 вірменських, 10 татарських, 3 асирійські школи різного типу [1, арк. 131]. Ці заклади також охоплювали навчанням рідною мовою від 40 до 70% дітей шкільного віку.

Отже, в 1920–х – початку 1930–х рр. в УСРР була створена єврейська національна система шкільної освіти. Вона дала можливість дітям і єврейській молоді навчатися на рідній мові у школах, і, по бажанню, отримувати професійну освіту у національних училищах, технікумах, на факультетах та кафедрах вузів.

Список використаних джерел

1. ЦДАВО України. – Ф. 1. – Оп. 6. – Спр. 1081.
2. Там само. – Ф. 413. – Оп. 1. – Спр. 96.
3. Там само. – Ф. 166. – Оп. 5. – Спр. 824.
4. Там само. – Ф. 413. – Оп. 1. – Спр. 10.
5. Там само. – Ф. 1. – Оп. 4. – Спр. 1111.
6. Там само. – Ф. 1. – Оп. 4. – Спр. 1206.
7. Там само. – Ф. 413. – Оп. 1. – Спр. 53.
8. Там само. – Ф. 413. – Оп. 1. – Спр. 377.
9. Там само. – Ф. 413. – Оп. 1. – Спр. 143.
10. Там само. – Ф. 413. – Оп. 1. – Спр. 70.
11. Там само. – Ф. 413. – Оп. 1. – Спр. 96.
12. Там само. – Ф. 413. – Оп. 1. – Спр. 139.
13. Там само. – Ф. 413. – Оп. 1. – Спр. 77.
14. Там само. – Ф. 413. – Оп. 1. – Спр. 380.
15. Там само. – Ф. 413. – Оп. 1. – Спр. 263.
16. Там само. – Ф. 413. – Оп. 1. – Спр. 212.
17. Там само. – Ф. 413. – Оп. 1. – Спр. 399.
18. Там само. – Ф. 413. – Оп. 1. – Спр. 445.
19. Там само. – Ф. 413. – Оп. 1. – Спр. 451.
20. Там само. – Ф. 166. – Оп. 1. – Спр. 451.
21. Там само. – Ф. 413. – Оп. 1. – Спр. 569.
22. Там само. – Ф. 166. – Оп. 9. – Спр. 1132.

References

1. CDAVO Ukrainy. – F. 1. – Op. 6. – Spr. 1081.
2. Tam samo. – F. 413. – Op. 1. – Spr. 96.
3. Tam samo. – F. 166. – Op. 5. – Spr. 824.
4. Tam samo. – F. 413. – Op. 1. – Spr. 10.
5. Tam samo. – F. 1. – Op. 4. – Spr. 1111.
6. Tam samo. – F. 1. – Op. 4. – Spr. 1206.
7. Tam samo. – F. 413. – Op. 1. – Spr. 53.
8. Tam samo. – F. 413. – Op. 1. – Spr. 377.
9. Tam samo. – F. 413. – Op. 1. – Spr. 143.
10. Tam samo. – F. 413. – Op. 1. – Spr. 70.
11. Tam samo. – F. 413. – Op. 1. – Spr. 96.
12. Tam samo. – F. 413. – Op. 1. – Spr. 139.
13. Tam samo. – F. 413. – Op. 1. – Spr. 77.
14. Tam samo. – F. 413. – Op. 1. – Spr. 380.
15. Tam samo. – F. 413. – Op. 1. – Spr. 263.
16. Tam samo. – F. 413. – Op. 1. – Spr. 212.
17. Tam samo. – F. 413. – Op. 1. – Spr. 399.
18. Tam samo. – F. 413. – Op. 1. – Spr. 445.
19. Tam samo. – F. 413. – Op. 1. – Spr. 451.
20. Tam samo. – F. 166. – Op. 1. – Spr. 451.
21. Tam samo. – F. 413. – Op. 1. – Spr. 569.
22. Tam samo. – F. 166. – Op. 9. – Spr. 1132.

Rozovik O. D., Ph.D., Lecturer, Department of Ukrainian Studies, National Medical University Bogomoletz (Ukraine, Kiev), Lesya1988@gmail.com

Formation of Jewish schooling in the USSR in the 1920s and beginning of the 1930s

The article highlights the unexplored issue in historical scholarship of schooling Jewish community USSR in the 1920s – early 1930s. Attention is focused on the fact that in the process of migration in the USSR 1920–1930's. Many Jewish families moved from the north–western regions of the republic in south–eastern districts (regions) SSR. In the new places of settlement in cities and in villages opened Jewish autonomous schools or classes in current Ukrainian and Russian schools. In this article traced the growth dynamics of Jewish schools for twelve years. It is show their correlation with the number of Ukrainian, Russian and other minority schools, who lived in the country.

Keywords: educational institutions, national school, study in the native language, pedagogical personnel, resettlement of the Jewish population.

Розовик О. Д., кандидат исторических наук, преподаватель кафедры украинистики, Национальный медицинский университет им. Богомольца (Украина, Киев), Lesya1988@gmail.com

Формирование еврейского школьного образования в УССР в 1920–х – начале 1930–х гг.

Рассматривается малоизученная в исторической науке проблема организации школьного образования еврейского национального меньшинства УССР в 1920–х – начале 1930–х гг. Акцентируется внимание на том, что в процессе переселенческого движения в УССР 1920–1930–х гг. многие еврейские семьи переехали из северо–западных регионов республики в юго–восточные округа (области) УССР. В новых местах их жительства, как в городах, так и в селах открывались еврейские автономные школы или классы в действующих украинских и российских школах. В статье приведена динамика роста еврейских школ на протяжении двенадцати лет. Показано их соотношение с численностью украинских, российских и школами других национальных меньшинств, проживавших в республике.

Ключевые слова: культурно–образовательные учреждения, национальная школа, учеба на родном языке, педагогические кадры, переселение еврейского населения.

* * *

УДК 94:271.2–79(477.81/.82+477.42)

Бернацкий В. Р.
аспірант кафедри історії України,
Рівненський державний гуманітарний університет
(Україна, Рівне), viktorbernatkiy@mail.ru

ПРАВОСЛАВНО–СЕКТАНТСЬКІ РУХИ НА ВОЛИНІ – ЖИТОМИРСЬКІ 20–Х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ В УМОВАХ БІЛЬШОВИЦЬКОГО РЕЖИМУ

Відображено розвиток сектантського руху на Волині – Житомирщині в умовах більшовицького режиму 1920–х рр., зійдено спробу ідентифікації

різних за віровченням та обрядово-культурою сект православного походження.

Ключові слова: Волинь – Житомирщина, сектантство, христовіри, духобори, молокани.

Актуальність обраної для дослідження теми зумовлена тим, що вивчення особливостей обрядово-культурою практики, віровчення, світоглядних орієнтирів сектантських громад православного походження, які займають певне місце у суспільно-релігійному житті сучасної України, сприятиме виробленню більш ефективнішої моделі державно-церковних відносин з урахуванням конфесійної специфіки того чи іншого регіону.

Проблема становить значний науковий інтерес. У вітчизняній історико-релігієзнавчій науці історія виникнення та розвитку православного сектантства належним чином відображена передусім у працях, присвячених періоду XVIII – початку XX ст. Меншою мірою досліджена діяльність сектантських громад за радянської доби 1950–1980-х рр. У порівнянні з історіографією, що стосується зазначених періодів, сектантський рух 1920-х рр. залишається практично недослідженим.

У цьому зв'язку постає завдання вирішення цієї наукової проблеми принаймні на регіональному рівні: висвітлити діяльність христовірів (хлистів), духоборів, молокан та ін. сектантських спільнот чи окремих груп, які існували на Волині-Житомирщині у 1920-х рр., показати сфери їхнього впливу та здійснити спробу їх ідентифікації.

На початку 1920-х рр. поширення раціоналістичного і містичного сектантства в Україні, крім німців-менонітів, відбувалось переважно за рахунок потенційно православного населення, що обумовлювалось низкою причин: відміна царського антисектантського законодавства, позбавлення православної церкви державної опіки, важке правове та матеріальне становище духовенства, широкі можливості у пошуках альтернативи (власного вираження духовних потреб). З іншого боку, і сектанти виявляли згуртованість, взаємодопомогу, фанатичну віру у правдивість їхнього вчення. Ці причини характерні для розвитку сектантського руху як загального поняття, до якого офіційна радянська статистика включала і протестантські громади (баптистів, адвентистів, євангельських християн та ін.), і секти православного походження (духоборів, толстовців та ін.), і громади містичного сектантства (хлистів, корніївців, скопців, мальованців та ін.).

Варто зауважити, що більшовицька влада впродовж 1920-х рр., попри її прагнення встановити тотальний контроль над суспільно-релігійним життям, так і не спромоглася виявити та ідентифікувати всі сектантські групи. Тому офіційні статистичні дані щодо кількості сектантів мають значні розбіжності. Так, у 1925 р., за одними даними, діяло 1578 громад (148627 чол.) сектантів, за іншими – 1349 громад (164564 чол.) [5, с. 126]. Прикметно, що навіть керівники найбільших протестантських об'єднань (баптистів, адвентистів, євангельських християн) не могли назвати точну кількість своїх послідовників. Загалом, за обрахунками середньостатистичних офіційних даних (беручи за основу 7 063 154 чол. – членів громад у 1925 р.),

сектанти склали 2%. За дослідженням А. Киридон, яка оперувала приблизними даними одного партійного документу, станом на 1 січня 1928 р. кількість сектантів в Україні була 100 тис. чол., що від числа дорослого релігійного населення в 11 млн. чол. складало менше 1%. Серед найголовніших “сектантських огнищ” в документі фігурує Житомир (очевидно Волинський округ) із 4 тис. чол. сектантів [5, с. 172]. Це джерело, яке вказує на зменшення протестантських громад, на нашу думку, є сумнівним (у порівнянні з 1925 р. кількість євангельських християн і менонітів там подається удвічі меншою: відповідно – 67520 і понад 30 000, 42 875 і понад 20 000) [5, с. 126–127]. Між тим, насправді кількість і такого різкого падіння послідовників релігійних об'єднань, зокрема євангельських християн та менонітів впродовж періоду 1926–1927 рр., не відбувалося. Загалом сумнівна або надто приблизна статистика, яка зустрічається серед архівних матеріалів, характерна для обліку сектантських течій. Відомості про незареєстрованих членів сект надходили до місцевих органів влади, як правило, від представників низових партійних, комсомольських, безвірницьких осередків, котрі мало розумілись в особливостях віровчення чи обрядово-культурою практики різних сектантських груп, часом не могли відрізнити православних від сектантів. У цьому зв'язку привертає увагу один звіт про кількість релігійних об'єднань в Троянівському районі Волинської губернії за 1923 р. У документі зазначалось, що “на території району розташовано: а) церков – 14, костелів – 1, молитовних будинків єврейської віри – 5, старообрядців – 2, лютеран – 1, баптистів – 1; б) всі здані в оренду; в) домових церков немає; г) закрито Тригірський монастир; д) українських автокефалістів і екзархистів немає” [6, с. 20]. Тобто доповідач не ототожнював автокефалістів та екзархистів із православним, які мали в районі 14 церков. Очевидно, ці невідомі для нього терміни він пов'язував із сектантством. Такі збирачі інформації зазвичай не розрізняли адвентистів сьомого і п'ятидесятників – суботників, часто називали “трясунами” однаково як п'ятидесятників воронаївського напрямку (“ногомийників”), так і христовірів або християн євангельської віри (пригунів) молоканського походження і т.п. Наприклад, у звіті про політичну та релігійну ситуацію в Малині, Овручі й Ушомирі 1927 р. йдеться про відношення баптистів і хлистів до місцевих виборів й наприкінці зазначається, що баптисти й трясуні не змогли домовитися щодо висунення спільної кандидатури [6, с. 49]. В іншому звіті – про підготовку до перевиборів рад в Любарському районі (грудень 1926 р.) – зазначалось, що “хлисти розпускають такі слухи, що буде кінець світу і Гордіївка погібне і Миколанчук “дракон советський” мав жинитися, але відклав день весілля і лише після того як світ не погіб – жинився” (орфографію збережено) [6, с. 47]. У цьому випадку також важко визначити: чи належав згаданий Миколанчук до хлистів, чи був членом секти “червонодраконщиків”, чи автор звіту дав йому таку характеристику на власний розсуд? Отож, із подібних повідомлень скласти статистику сектантського руху було доволі проблематично, що зрештою відобразилось

в офіційних даних, наприклад в узагальненні – “хлисти, корнійвці, хлистолюбці” і т.п.

На Волині–Житомирщині сектантський рух, з–поміж двох десятків течій, які існували в Україні, був представлений переважно громадами чи групами христовіського напрямку (хлистів, молокан, корнійвців). В основі віровчення христовів–хлистів лежало містичне уявлення про перевтілення Духа Святого в обраних людей – “хлистів”, “пророків”, “богородиць”. Звідси – в літературі та офіційних документах позначення окремих хлистовських течій у більшості випадків походить від прізвиськ духовних наставників (керівників) регіональних сектантських угруповань, хоча христовіри визнавали Біблію, але тлумачили її алегорично. Особливістю богослужіння були так звані радіння, під час яких віруючі співали молитви та влаштовували колективні танці, доводячи себе до екстазу, який сприймався як єднання із Духом Святим. Відсутність централізованого управління, уніфікованого віровчення, а також релігійні особливості суспільно–релігійного середовища, авторитаризм засновників та ін. фактори зумовлювали не тільки розпад христовіства на різні течії (новоізраїльці, скобці, монтани, стрибуні, шалапути, мар’янівці, серафимівці та ін.), але й формування відмінних традицій в різних сектах – від заперечення інституту сім’ї та суворого аскетизму до викривлення сімейно–шлюбних відносин та збочень статевих стосунків під час радінь.

Духобори, які виникли в другій половині XVIII ст. із середовища христовів–хлистів, відмовились від практики радінь (молитвенного екстазу) й у своєму віровченні перейшли до алегоричного раціоналізму. Вони розуміли “дух” як боротьбу (переконання), що просвітлює людський розум і допомагає розкрити істину, досягти морального вдосконалення. Тому духобори засуджували грубі вади: пияцтво, лінь, злодійство, брехню, злі помисли і побажання, натомість проповідували благочестя в думках і справах, милосердя і взаємодопомогу. Джерелом свого вчення духобори визнавали не Біблію, а псалми та вірші так званої Животної книги, які зберігались в усній передачі. Щоправда, значну частину Животної Книги складала вислови із Старого та Нового Заповітів, деякі православні молитви. Перебуваючи в релігійній опозиції щодо православної церкви, вони відкидали традиційну ієрархію й розуміли церкву не як об’єднання віруючих в одній громаді під спільним керівництвом, а як невидиму, розсіяну по цілому світу в різних релігійних громадах, до якої належать, крім духоборів, люди різних націй і віросповідань [7, с. 120]. Єдиним священиком і учителем вони вважали праведного Христа. У практичному житті на чолі духоборської громади стояв обраний вождь, який був одночасно і духовним наставником, і світським правителем [7, с. 120]. В окремих випадках деякі громади могли визнавати авторитет невидимо обраного Христом, на їхню думку, православного священика або ченця. Загалом духобори заперечували необхідність ікон, хрестів, мощів; дотримувались спрощеного богослужіння на протестантський лад – читали чи співали псалми, вірші, колективно сповідувались у гріхах [7, с. 125]. Система сімейно–шлюбних стосунків

духоборів якісно відрізнялась від христовіської: шлюб був природним союзом, заснованим на коханні; в духоборській сім’ї велика увага приділялася вихованню дітей; повторний шлюб допускався тільки у випадку смерті чоловіка чи дружини; жінка громади мала рівні права з чоловіком і була рівноправним учасником загальних зборів громади. В основі трудової етики духоборів лежав принцип прибуткової праці вільного господаря; нерентабельна праця вважалася заняттям підневільної людини [7, с. 129]. Наприкінці XVIII – початку XIX ст. в Україну, насамперед в південно–східні губернії, разом з духоборами потрапляють молокани – сектанти христовіської течії духовних християн. Вони відрізнялись від духоборів тим, що визнавали авторитет Біблії, церковну традицію до VI ст. (тобто до епохи Вселенських соборів), православне вчення про Трійцю, але відкидали передання, ікони, чернецтво, таїнство, причастя, водне хрещення, поділ їжі на скромну і пісну. Молокани принципово не заперечували інститут церкви, але розуміли його як віруючу в Бога громаду на чолі з пресвітером і єпископом. Храми не визнавали. Богослужіння у них зводилось до читання Святого Письма та молитов. Соціальну базу молокан складали не тільки селяни, що було характерно для духоборів, але й купці, дрібна торгова буржуазія, міщани [7, с. 148]. Поступово молоканство розділилося на кілька окремих течій. Частина молокан повернулася до практики радінь (ці послідовники отримали назву пригуни), а інші створили власне вчення, засноване на тлумаченні апокаліпсису. У 80–х рр. XIX ст. виникла новомолканська течія. Новомолкани (штундомолкани) визнавали таїнства хрещення (але немовлят), шлюбу, причастя; у віровченні вони наближались до баптизму, мали деякі лютеранські погляди. На початку XX ст. новомолкани називали себе “християнами євангельської віри, пресвітеріянами”, тому у багатьох випадках їх ототожнювали з баптистами або через практику радінь називали пригунами [6, с. 39].

Ці характеристики, властиві для христовіства, духоборства і молоканства XVII – початку XX ст., дають можливість краще зрозуміти сутність сектантського руху 1920–х рр., оскільки відображена у тогочасних документах інформація про діяльність хлистів, духоборів і молокан є доволі суперечливою.

Насамперед, у багатьох звітах місцевих органів влади Волино–Житомирського району духобори і молокани ототожнюються з хлистами – “хлисти, мирососці”, “хлисти–духобори”, “хлисти–молокани” і т. п. Зокрема, в одному із них міститься наступна інформація: “...в селі Липники Лугінського району є 1 молокан, в дійсності хлист” [1, арк. 36]. У політзвіті секретаря Волинського губкому про релігійну ситуацію у Волинській губернії за січень–липень 1923 р. зазначалось, що однією з найбільш діяльних сект в губернії вважається секта хлистів–молокан під керівництвом “святих” Діда Корнія та Тітки Маланії з осідком у селі Мокренщина Черняхівського району. Ця секта нараховувала близько 3 тис. чол. і мала великий вплив серед місцевого населення. Секта складалася переважно із заможних селян (вступ до секти поєднувався із матеріальним внеском – 5 пудів пшениці). Щодо ставлення до радянської влади, то одні

дані вказували на її антирадянську діяльність, інші – на протилежну позицію: члени секти закликали селян підтримувати владу. Партійне керівництво було особливо стурбоване тим фактом, що секту хлістів відвідували молоді люди, комсомольці і навіть члени партії. Щоб виявити “справжню фізіономію” хлістів, до складу секти ввійшло кілька секретних агентів [6, с. 15]. На жаль, результатів цієї агентурної роботи серед доступних архівних джерел віднайти не вдалося. Між тим, у боротьбі органом влади проти хлістів чи сектантства загалом, виконуючи завдання з дискримінації керівників сектантських громад, вдалося виявити минуле “святого” Діда Корнія: “...60 років, неграмотний, до 1907 р. займався дрібними крадіжками, син бідного селянина” [6, с. 14–15].

У лютому 1925 р. газета “Радянська Волинь” ототожнювала корніївців–хлістів з таємною сектою “червонодраконщиків” під керівництвом Каламорчука, який називав себе “богом”. Члени цієї секти вважали за великий гріх мати дітей, які, на їхню думку, заважали людині досягти “благодаті”. Дітей вони називали “червоними драконами”, оскільки вбачали в них майбутніх більшовиків. Під впливом такого вчення в Черняхів член секти Цимбалюк забив 4–х своїх дітей. Проте сектознавець В. Белоліков вважав, що секта мала тісний зв’язок з мальованщиною Київської губернії.

У межах Коростенського округу найбільше було виявлено хлістів (мироносців) у Словечанському районі, зокрема в селах Петраші, Листвен, Антонівичі, Черевки, Лученки, Середня Рудня, Бігунь, Городець, Тхорін – у кожному по 9–13 чол. польського та українського населення. В Овруцькому районі громади хлістів діяли в селах Велика Чернігівка (15 чол.), Журбовичі (15 чол.), Гладковичі (12 чол.); в Народицькому районі місцеві органи влади зафіксували 40 чол. хлістів; в Малинському – 25 чол. (максимовців і корніївців в селах Мелені, Шершні, Харитонівка), в селі Норинську Лугінського району існувала група хлістів із 11 чол. [1, арк. 36].

У межах Бердичівського округу найбільше хлістів–духоборів було зосереджено в селах Гордіївка (100 чол.), Панасівка, Кирилівка, Стрижівка [6, с. 47]. У звіті за вересень 1927 р. зазначалося, що ці сектанти діють в районі під керівництвом колишнього ченця [6, с. 46]. Хлісти–духобори Любарського району, особливо села Гордіївка, характеризувалися владою дуже негативно. В одній із партійних інструкцій 1928 р. під грифом “цілком таємно” зазначалося, що “діяльність хлістів спрямована на бойкот хлібозаготівлі, селянської позики, не визнання сільради як офіційного органу влади на селі”. У ряді інших документів міститься інформація про категоричну відмову хлістів від участі у виборах. Так, хлісти в селах Гордіївка, Панасівка, Кирилівка, Стрижівка не приймали виборчих карток або відразу їх розривали [6, с. 47]. А в селі Велика Чернігівка Овруцького району хлісти повернули виборчі картки з однаковим написом: “прохаю позбавити мене голосу, тому що не бажаю брати участі у ваших зборах” [6, с. 49].

Хлісти–духобори Любарського району виявляли доволі не характерне для сектантів ставлення до православної церкви, що відображено, зокрема, у звіті секретаря комосередку села Липне за жовтень–грудень

1926 р. У документі йдеться про великий вплив місцевої старослов’янської громади на селян завдяки діяльності молодого і освіченого священика Михайла (закінчив економічний та педагогічний технікуми), який мав велику підтримку з боку хлістів. Хлісти закликали селян району йти тільки до отця Михайла, оскільки “це є дійсно посланник христа, що це один такий последователь, яких більше не буде, тому необхідно вірити його словам” (орфографію збережено) [6, с. 46]. Секретар комосередку також повідомляв, що ця липненська громада планує організувати на Водохрещення великий обід біля церкви, на який має прийти велика кількість богомольців з різних сіл, і ця робота проводиться через сектантів – хлістів [6, с. 46].

Варто звернути увагу ще на один цікавий факт. Ряд документів вказують, з одного боку, на належність мироносців до хлістів, з іншого – на те, що окремі православні священики мали активну підтримку з боку так званих “кликуш–мироносців”. Саме “кликуші” організовували жіночий рух на захист священиків сіл Глунощі та Пузирки Бердичівського округу [6, с. 40]. Наведені факти із практики хлістів Волино–Житомирського району певною мірою конкретизують характеристику христовірського сектанства, подану в одному з обіжників ЦК КП(б)У 1925 р.: “організаційно воно побудовано так, що має проповідників, організаторів, агітаторів, христів, богородиць, богів, за іменами яких загалом будується секта... Керівниками містичного сектантства на селі є кулацький елемент, пов’язаний з тихонівським духовенством і ченцями” [6, с. 27]. Водночас раціоналізоване сектантство православного походження (наприклад, духобори) закономірно тяжіло до оновлення, актив якого власне у Бердичівському окрузі належав до більш заможної частини середняцтва. Звичайно, це риси загальної тенденції. Позиція хлістів Любарського району лише підкреслює неоднозначність ситуації.

У межах Волинського округу молокани–корніївці, окрім Черняхівського району, про що вже зазначалось, найбільш компактно були зосереджені в селах Кручинець та Новопілля Пулинського району [6, с. 56]. Секта “трясунів” значний вплив мала в деяких селах Пулинського району, а особливо в селах Студениці та Шахворостівка Коростишівського району [6, с. 56].

За даними Коростенського окружного відділу ДПУ, станом на початок 1930 р. у цьому окрузі було близько 1500 “червонодраконщиків”, які висловлювали своє негативне ставлення до радянської влади, говорили про гоніння на церкву з боку держави [6, с. 60]. В січні 1932 р. Словечанський районний відділ ДПУ виявив факти антибільшовицької агітації з боку членів секти “червонодраконщиків” – Антоніни Кураченко та вчительки О.М. Савченко, котрі відмовляли селян здавати хліб та пророкували близьку загибель “драконів – більшовиків” [6, с. 67].

Ймовірно, на Волині–Житомирщині проживали поодинокі послідовники інших сектантських течій, про що опосередковано вказують деякі джерела. Наприклад, у доповідній записці Волинської окружної інспектури народної освіти начальнику Волинського окружного відділу ДПУ від 1 березня 1926 р. (на його запит від 19.02.1926 р.) з–поміж всього іншого (йшлося про діяльність літературного гуртка “Клич”) зазначалось,

що вчитель Й.І. Чеховський (керівник гуртка) російської трудової школи № 23 в Житомирі “з політичної точки зору – толстовець, його погляди суперечливі... відображають проповідництво неспротиву злу та богошукання” [4, с. 230]. Ця характеристика була написана на основі висновку Волинської губцензури про лекцію Й.І. Чеховського на тему “Монашки й сам чорт”: “Автор проповідує... толстовство, змішує в одну купу і релігію, і науку... Такий підхід до аудиторії з точки зору політико-просвітницької роботи і розвитку наукового світогляду мас – є ідеологічно несприйнятним” [4, с. 231]. Як бачимо, це джерело не дає чіткої відповіді: чи дійсно цей вчитель належав до секти толстовців? Подібних припущень щодо належності окремих осіб до тієї чи іншої секти в архівних матеріалах чимало, але вони не можуть слугувати у з’ясуванні питання кількісних показників сектантських течій. Тому, як справедливо зауважує А. Киридон, за таких обставин при визначенні чисельності окремих громад та їх представництва варто зважати на певну умовність показників [5, с. 130].

Цілком очевидно, що в нових соціально-економічних, соціокультурних і суспільно-релігійних реаліях 1920-х рр. “православне” сектантство традиційно христівірського, духоворського, молоканського походження настільки трансформувалося і змішалось, що проблема ідентифікації різноманітних течій чи окремих груп, у тому числі й квазі-радикальних, їх класифікації, з’ясування їхнього ставлення до православної церкви та інших конфесій тощо, потребує окремого наукового дослідження. Разом з тим, можна констатувати, що на Волині-Житомирщині сектантський рух охопив частину сільського населення, а в окремих районах та селах мав значний вплив.

Список використаних джерел

1. Державний архів Житомирської області. – Ф. Р-363. – Оп. 1. – Спр. 1273.
2. Там само. – Спр. 1267.
3. Жилюк С. Протестантський рух та Обновленська церква в Україні в 20-х рр. XX ст.: особливості міжконфесійних відносин // Україна XX ст.: культура, ідеологія, політика. Збірник статей. – К.: Інститут історії України НАН України, 2001. – Вип.5. – С. 103–114.
4. Єршова С. Історія школи № 23 м. Житомира // Роль краєзнавців в духовному збагаченні особи: Матеріали науково-практичної конференції. – Житомир, 1998. – С. 229–240.
5. Киридон А. Час випробування: держава, церква, суспільство в радянській Україні 1917–1930-х рр. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2005. – 384 с.
6. Червоний терор проти духовенства і віруючих на Східній Волині (Житомирщині) у 20–30-х рр. XX ст. Архівні документи та матеріали / Упорядник С.І. Жилюк. – Рівне: Волинські обереги, 2003. – 152 с.
7. Шугаєва Л. Православне сектантство в Україні: особливості трансформації: Монографія. – Рівне, 2007. – 320 с.

References

1. Derzhavnyj arhiv Zhytomyr's'koi' oblasti. – F. R-363. – Op. 1. – Spr. 1273.
2. Tam samo. – Spr. 1267.
3. Zhylyuk S. Protestants'kyj ruh ta Obnovlens'ka cerkva v Ukraїni v 20-h rr. XX st.: osoblyvosti mizhkonfesiynih vidnosyn // Ukraїna XX st.: kul'tura, ideologija, polityka. Zbirnyk statej. – K.: Instytut istorii' Ukraїny NAN Ukraїny, 2001. – Vyp.5. – S. 103–114.
4. Jeršova S. Istorija shkoly № 23 m. Zhytomyra // Rol' krajeznavciv v duhovnomu zbagachenni osoby: Materialy naukovopraktyčnoj' konferencii'. – Zhytomyr, 1998. – S. 229–240.
5. Kyrydon A. Chas vyprobuvannja: derzhava, cerkva, suspil'stvo

v radjans'kij Ukraїni 1917–1930-h rr. – Ternopil': Pidruchnyky i posibnyky, 2005. – 384 s.

6. Chervonyj teror proty duhovenstva i virujuchyh na Shidnij Volyni (Zhytomyrshhyni) u 20–30-h rr. XX st. Arhivni dokumenty ta materialy / Uporjadnyk S.I. Zhylyuk. – Rivne: Volyn's'ki oberegy, 2003. – 152 s.

7. Shugajeva L. Pravoslavne sektantstvo v Ukraїni: osoblyvosti transformacii': Monografija. – Rivne, 2007. – 320 s.

Bernatsky V. R., graduate student of the history of Ukraine, Rivne State Humanitarian University (Ukraine, Rivne), viktorbernatskiy@mail.ru

Orthodox–sectarian movement in Volyn and Zhytomir regions 20-ies of XX century under the Bolshevik regime

The article deals with sectarian movement development in conditions of Bolshevik regime in 1920th in Volyn and Zhytomir regions, the identification of different sects according to the doctrines and cultic practice.

Keywords: Volyn region, Zhytomir region, sectarianism, hrystoviry, molokany.

Бернацкий В. Р., аспирант кафедры истории Украины, Ровенский государственный гуманитарный университет (Украина, Ровно), viktorbernatskiy@mail.ru

Православно-сектантские движения на Волинии – Житомирщине 20-х годов XX века в условиях большевистского режима

Отражено развитие сектантского движения на Волинии – Житомирщине в условиях большевистского режима 1920-х гг., сделана попытка идентификации разных по вероучению и обрядо-культурной практике сект православного происхождения.

Ключевые слова: Волинь – Житомирщина, сектанство, христоверы, духоборы, молоканы.

* * *

УДК 94(477)“19”:631.3

Кулікова Т. О.

пошукувач, Черкаський національний університет
ім. Богдана Хмельницького
(Україна, Черкаси), anicid2012@ukr.net

Хід РЕОРГАНІЗАЦІЇ МТС ТА РЕАЛІЇ ФУНКЦІОНУВАННЯ РЕМОНТНО-ТЕХНІЧНИХ СТАНЦІЙ В УКРАЇНІ

Висвітлено особливості проведення реформи МТС в Україні наприкінці 1950-х років. Вказано на проблеми, які виникали в сільському господарстві в контексті її реалізації. Розкрито діяльність РТС в першій половині 1960-х років.

Ключові слова: МТС, РТС, реорганізація, сільськогосподарська техніка.

Після прийняття в кінці березня 1958 року Верховною Радою СРСР закону “Про подальший розвиток колгоспного ладу та реорганізацію машино-тракторних станцій” в країні доволі оперативно розпочалося втілення в життя основних його положень. Як наслідок, техніка передавалась колгоспам, МТС ліквідовувались, а замість них створювались РТС, але при цьому в деяких колгоспах виникали проблеми з викупом техніки, адже вони не володіли достатніми фінансовими ресурсами. Крім того, після ліквідації МТС в колгоспах виникали проблеми з обслуговуванням нової техніки та кадровим забезпеченням.

Показати хід реорганізації МТС та особливості функціонування РТС наприкінці 1950-х – в першій половині 1960-х років.

Окремі питання матеріально-технічного забезпечення сільського господарства Української РСР в 50-х – першій половині 60-х років минулого століття знайшли своє відображення в працях по сільському господарству загального характеру. Деякі аспекти даної проблематики знаходять своє поверхове відображення в загальних працях присвячених вивченню аграрної історії України. Серед них зокрема можна відмітити